

József királyi herceg könyve.¹
E kiváló mű III. kötete az eseményeket 1916 február 18-ától 1916 november végéig vázolja és a legszorosabb kapcsolatban áll a II. kötettel. A most megjelent könyvben az isonzói 5., 6., 7., 8. és 9. csaták története olvasható. Nagyon súlyos, veszteségekkel teljes, véres küzdelmek ideje volt az 1916. év a Karszt kopár szikláin. Igen sok vitéz halt hősi halált a világ legborzasztóbb harcterén, ahol csak olyan rendíthetetlen vezér bírta ki a fáradalmakat, mint József királyi herceg, a VII. hadtest parancsnoka.

A szerző műve III. kötetének külső és belső szerkezete egyezik az előző kötetekével; annyit azonban meg kell említenünk, hogy a III. kötetben a *hadművelési és taktikai részletek* leírása, kapcsolatban az intézkedések, utasítások, parancsok részletes közlésével, valamint a *háború pszichéjének* gondolkodásra ösztönző megismertetése, erőteljesen kidomborodnak. A III. kötet tehát nemcsak a vezérkari hadtörténelmi és az emlékirat-irodalom összefonódó termékeinek tekinthető, hanem egyúttal mint taktikai és hadművelési segédkönyv és mint filozófiai és pszichológiai mű is nagyon értékes alkotás.

József királyi herceg ebben a kötetben is elismeri ugyan a magyar katona vitézségét, odaadó halálmegvetését, ragaszkodását, bizalmát, megbízhatóságát, erre azonban már ritkábban nyílik alkalma, minthogy a magyar ezredekbe az 5—9. csaták folyamán sok idegen elemet vegyítettek, amellet nem magyar nemzetiségű csapatok is gyakran tartoztak parancsnoksága alá. Így például a 9. csatában 23 zászlóaljából csak négy volt magyar.

Ez általános ismertetés után rátérünk

¹ *A világháború, amilyenek én láttam.* Irta naplója és hivatalos akták alapján József főherceg tábornagy. Az aktaszzerű anyagot összegyűjtötte és összeállította Rubint Dezső altábornagy. III. kötet. Az olasz háború. Doberdo. 30 melléklettel. Budapest. A Magyar Tudományos Akadémia kiadása. 322 nagy 8-rét oldal.)

röviden azokra a *vezető gondolatokra*, amelyek figyelmünket megragadták.

A királyi herceg a *magasabb vezetés* körébe tartozó dolgokról gyakran és tanulságosan ír. A *belpolitikáról* egy ízben nyilatkozik a könyv 239. oldalán, amikor aggódik, hogy *Tisza István gróf*, magyar miniszterelnök helyéről eltávozik. «Trónok fognak borulni, birodalmak el fognak tűnni és újak fognak keletkezni; és, hogy magunk se zúzasunk törmelékké, szeretett magyar hazámnak Tiszára van szüksége, az ő tapasztalatára, tudására, nyugalmára, hajthatatlan vasakarátára és mindenekfölött önzetlen hazafiasságára.» — A *külpolitikai* kérdések már többször foglalkoztatják a szerzőt; Amerika magatartása, a németek fölényes viselkedése aggasztja; majd Románia mozgolódása okoz neki súlyos gondokat: «Én azt vallom, hogy Romániát végleg össze kell taposnunk, különben bennünket a legfatálisabb pillanatban újra meg fog támadni».

A *hadművelési és taktikai* kérdések tárgyalásához tartoznak a már említett intézkedések és sok más, trendkívül érdekes és értékes adat közlése mellett a veszteségek kimutatásai is. Folyóiratunkban — térszűke miatt — csak a *veszteségekről* közlünk szemelvényeket, hogy megítélhessük, mit kellett a Karszt hős védőinek szenvedniök és mennyi vér — igen sokszor magyar vér — áztatta a rettentő sziklákat.

Az 5. hadsereg, melynek kötelékébe *József királyi herceg* hadteste tartozott és amelynek parancsnoka *Boroevics Szvetozár* vezérezredes volt, 1915 december 1-étől 1916 május 15-ig 32.280 főt vesztett, holott csak tavasszal volt háromnapos csata. A VII. hadtest 1916 júniusban állományának 24%-át elvesztette; vesztesége 222 tiszt és 11.871 legénységnyi egyén. Augusztus 9-én a 3. honvéddyalogezred 200, a 17. 400, a 4. csak 100, a 46. (szegedi) közös gyalogezred csak 300 fő erejű. «Hová lettek az egyenként 3000—4000 fő erejű ezredeim?» — sóhajt fel a katonáiért aggódó hadtestparancsnok. Eb-

ben az időben a veszteségek jóval meghaladták az 50%-ot. A hadtest augusztus első felében 14.446 főt veszített. A 7. csatában, szeptemberben, mintegy 10.000 fő vesztesége volt. A hadtest az augusztus-szeptemberi harcokban «harcosállományát majdnem teljesen elvesztette, nevezetesen ütközetállománya 30.000 fő volt, ezzel szemben 28.000 fő veszteséget szenvedett, ennek pótlására csak 14.000 főt kapott». A 657. oldalon ezt írja József királyi herceg: «Szegény 20. honvédhadosztályom már csak 1800 fő erejű. A 9-es vadászok 41 fő. A 43. ezred 300 fő, a 46. II. zászlóalj 100 fő». A VII. hadtest a 9. csatában 13.050 embert veszített. — Az ellenséges fegyvereken kívül a *betegségek* is nagyon megtizedeltek az elcsigázott csapatokat; a szerző koleragyanús betegekről is megemlékezik. A hullák is borzalmasan megfertőzték a levegőt.

József királyi herceg felismerte azt, hogy az emberiség legkomolyabb és legszörnyűbb tevékenysége, a háború, az *erkölcsi erők* hatalmas emelvényén nyugszik. Minél szilárdabb ez, annál nagyobb valószínűséggel várható a súlyos feladatok teljesíthetése, sőt a győzelem is. Ha elemezzük az erkölcsi tényezőket, arra a következtetésre jutunk, hogy a lelki életnek alig van olyan tüneménye, amelyre vonatkozóan a szerző útmutatást ne szolgáltatna művének III. kötetében is, sőt egyes tüneményeket illetően — különösen épen ebben a kötetben.

A csapatok kímélésére való törekvés, az igazságérzet, a lelkiismeretesség; a csapatok összekeverése miatti aggodalom; a vádaskodás, az árulás, a hűtlenség elleni védekezés; az érdeemeseknek erkölcsi megjutalmazásában való részesítése, kitüntetései kieroszakolása; az együttérzés, mely a sebesültekről való gondoskodásban is nyilvánul és mely a rendíthetetlen ragaszkodást váltotta ki az alárendeltekből; a kötelességérzet; a felelősségnek örömmel viselése; az istenfélelem; a maga személyének háttérbe helyezése; a halállal való élszánt szembenézés, aminek következménye a királyi herceg megsebesülése is lett; a király, a haza és a családja iránti forró szeretet, az ellenséggel szemben humanus, elismerő magatartás; — mindez megszólal József királyi herceg művében, mint ahogy kifejezésre jutott élete valóságában is. De — talán a legérdekesebb lelki tünemények azok, amelyek a há-

ború pszichéjével vannak kapcsolatban. Ezek közt első helyen találjuk a — *surlódásokat*, melyek gyakoriak voltak a véres és rémes küzdelmek idején.

Természetes, hogy surlódások ilyen komor atmoszférában még két olyan férfi között is előfordulhattak, mint József királyi herceg és Boroevics Szvetozár, holott őket a kölcsönös nagyrabecsülés, tisztelet és bizalom kapcsolta össze. Ámde — mindkettőjük jellemének szilárdságát bizonyítja, hogy az ideiglenes félreértések csak a felszínen mutatkozó apró hullámok maradtak. Elég, ha egy idézetet közlünk a kiváló műből: «Végre Boroevics egészen ellágyulva — így őt még sohasem láttam — azt mondja, hogy ő kimondhatatlanul boldog, hogy a mi gondolataink oly tökéletesen fedik egymást, ami eddig és mindig is így volt s ő mindig újból gratulál magamagának, hogy az akkor szerencsétlen, VII. hadtest parancsnokára kért engem és idejövetelemet a Doberdora kieroszakolta».

... Sajnos, már 1916-ban mutatkoztak *árulások*. Több katona átszökött az ellenséghez. Ezek főképen csehek, csekélyebb mennyiségben románok voltak. A királyi herceg ezt írja: «Ő (Schenk altábornagy) keservesen panaszkodik a csehek ellen, akik folyton átszökdösnének; sírástól elcsukló hangon dicséri a 17. (szekesfehérvári) népfőlkelő ezredet, annak megbízhatóságát, hősiességét...»

A király iránti szeretet és tisztelet a könyvben szintén sok helyen átragyog. I. Ferenc József, midőn a királyi herceg nála jelentkezett, mindig a legnagyobb megbecsüléssel fogadta őt és dicsérte a VII. hadtest magatartását. Egy alkalommal így búcsúzott el tőle: «Az Isten áldjon meg benneteket! — Tudom, nálad sohasem fog baj történni, de te túlságosan kiteszed magadat... és mégis, ez is jó. Te és hős hadtested igen-igen öreg napjaink öröme vagytok!...» Augusztus 18-án a király születése napján, Comenben Te Deum volt. Ezt a szerző a következő sorokban örököltette meg: «Az Isten oltalmazza őt sokáig, mert ha e bölcs aggyastánt elveszi tőlünk még a béke előtt, akkor... az egész monarchia széjjel fog esni» A nagy háború történetének eddig alig ismert adata olvasható kétszer is a könyvben. József királyi herceg 1916 július 9-én és október 20-án kihallgatáson jelent meg I. Ferenc József királyunknál. Az első alkalommal ezt jegyezte föl: «Ő mindent el akar

követni és el is követ, hogy megköttessek a béke, de most, sem a németek, sem ellenségeink hallani sem akarnak róla . . .» A másik alkalommal a királyi herceg megköszönte uralkodójának, hogy a katonai érdemkereszt I. osztályát adományozta neki. A király ekkor szintén a legmelegebb hangon mondott köszönetet a királyi hercegnek és hadtestének vitézségéért. «De — írja a szerző — oly komor volt a látkör képe, melyet ő vázolt. Szeretne minden lehetőséget felkarolni, hogy mielőbb megköthesse a békét; de az ellenség és Németország nem akarnak erről semmit sem tudni. És mégis reméli, hogy nem sokára béke lesz . . . Most békéért könyörögni, vagy azt kérni, egyenlő volna a monarchiának feldarabolásával. Ezért pedig ő nem vállalhatja a felelősséget. Megkísérli az ellenségek tudomására hozni, hogy ő minden percben kész békét kötni.»

Tehát a két történelmi nevezetességű főljegyzésből megtudjuk, hogy *I. Ferenc József nemcsak el akart követni hanem el is követelt mindent, hogy a béke még 1916-ban megköthessék.*

Midőn az aggastyán király november 21-én elhunyt, a királyi herceg így agódi a monarchia sorsáért: «Mit fog a teljesen tapasztalatlan, fiatal *Károly* csinálni, akit *Ferenc Ferdinánd* Brandeis-ba és Kolomea-ba zárt be, hogy a világról se lásson és az élet nagy könyvéből ne tanulhasson semmit. Meg lesz-e az ereje, hogy a széjjel hullástól megóvjon mindent, amit a nagy halottak tekintélye és erélye összetartott? ..»

József királyi herceg, aki a leghevesebb golyózáporban is állandóan elment «szeretett fiacskái» körébe és akinek szállását gyakran árasztotta el tüzével az ellenség, számtalanszor forgott életveszélyben. Február 29-én csak egy sapkaéremnek köszönhette, hogy fejét halálosan meg nem sebezte egy gránát-szilánk.

Április 17-én egy gránát mellette csapódott le, azonban nem robbant fel, csak széttört; a hadtestparancsnokot egészen teleszórtá a vörös földdel.

Május 20-án egy légiajna közvetlenül a királyi herceg közelében csapódott a sziklába; csak az mentette meg életét, hogy az olaszok, elfeledvén az akna biztosító szegét kivenni, a lövedék nem robbant fel. Június 17-én egy gránát földhöz sújtotta őt és lovát. Augusztus 21-én egy repülő géppuskalövedék közvetlenül feje fölött furódott be egy fenyőfa törzsébe. Ezt a királyi

herceg ma is az óraláncán viseli November 16-án egy legnehezebb mőzsárbomba csapott be ismét közvetlenül mellette, azonban nem robbant fel.

József királyi herceg 39 fokos lázban is teljesítette kötelességét. Meglátogatta fertőző betegségben fekvő katonáit. Számtalanszor lefényképezte az ellenséges állásokat.

Az erkölcsi tényezők között nagy szerepet kell tulajdonítanunk annak, hogy *József királyi herceg*, hadvezéri kiválóságainak és vitézségének jutalmul, *lőbb izben kapott királyi elismerést és kitüntetést. Frigyes királyi herceg*, hadsereg főparancsnok szintén bámulattal teljes elismeréssel és köszönettel adózott a hadtestnek és vitéz parancsnokának; *Boroevics* hadseregparancsnok pedig igen gyakran dicsérte meg a királyi herceget, akiben «vakon bízott». Rendkívül érdekes *Boroevics* nek az a parancsa, amelyet *József királyi herceg*hez 1916 november végén intézett, midőn ő az 5. hadsereg kötelékéből kilépve, a keleti frontra helyeztetett át, mint az ottani haderőcsoport parancsnoka. A jellemző parancs néhány sora így hangzik: «Császári és királyi Fenségednek a hadsereg kötelékéből történt kiválása által leghűségesebb és legvitézebb hadtestparancsnokomat veszítem el, a VII. hadtest pedig egy vezért, aki a legkiválóbb katonai erényeknek, lovagiaságnak, bajtársiasságnak és a legbüszkébb győzelmű bizodalomnak képe.»

Sok adat bizonyítja, hogy a királyi herceg az érdemeit mindig elismerte és megjutalmazásban is részesítette. Mint különös érdekes eseteket megemlítjük a következőket. *Heim Géza* 46. gyalogezredbeli főhadnagyot, aki egy olasz tárnát felrobbantott és az így keletkezett tölcseirt hosszú ideig a legnagyobb veszélyben védelmezte, a hadtestparancsnok maga szólította föl, hogy kérje a katonái *Mária Terézia*-rendbe való felvételét, ami meg is történt. *Heim Géza* megkapta a renddel együtt a magyar báróságot is; ma mint őrnagy honvédségünkben teljesít szolgálatot. *Neunteufel*-százados és *Villányi Miklós* tüzérhadnagyot *József királyi herceg* maga terjesztette föl a Vaskoronarend adományozására, mert a helyszínén meggyőződött vitézségükről.

A magyar nemzet katonai hírnevének újabb babérkoszorút ajándékozott *József királyi herceg* műve III. kötetében is, bár — amint említettük — az 5—9. csatákban kevésbé nyílt erre

alkalma. Álljon itt egy-két szemelvény.

«Krauss Rudolf altábornagy a 101. békéscsabai ezredről ezt jelenti: «A 101. mindig támaszom volt! Ha harcba avatkozott, mindig kirántotta a többieket a veszélyből!... Ez az ezred az én büszkeségem!» (66. old.) «Mindenekfölött hősiiesen viselkedett a földalatti kétségbeesett tusában a kis — pár emberből álló — osztagnak parancsnoka, Pál István szakaszvezető és Oláh Mihály árkász, akik a beözönlő mérges gáz dacára a legnagyobb hidegvérrel végezték feladatukat és csodálatos eréllyel verték ki ismételt kézitusában az olaszokat...» (1221. old.) «A 46-osok és a 17-es honvédek ma már a kilencedik rohamot taszították hallatlan kézitusában vissza. A tolongó dulakodás gyilokkal és kézigránatokkal egész nap dühöngve tombol, anélkül, hogy csodálatraméltó hős csapataim csak egy lépésnyi teret vesztenének, vagy alighogy elvesztették, azonnal vissza is foglalják. Az oroszlanok harca ez.» (429. old.) «Mindenekfölött csodálatraméltó hősiességgel tüntette ki magát a debreceni 3. honvéd gyalogezred... 5 óriási túlerejűt vertek vissza...» (589. old.) «...én magam kértem, hogy a túlságosan igénybevett 20. honvéd- és a 17. közös magyar hadosztályt más harctérre, csendesebb helyre vigyék, hogy a szinmagyar vidék ne vérezzen tovább ily fölötté erősen, míg mások aránylag csekély veszteségeket szenvedtek...» (690. old.) «Remélem, hogyha majd szeretett magyarjaim jönnek, akkor vissza fogjuk az elvesztettet foglalni. Nyugalmat szerettem volna nekik hagyni és üdülést szerezni, de nélkülök nem megy sehogy sem. Karintiaiak, tiroliak, horvátok nem tudtak kitartani és ez az első eset itt, hogy ágyukat is vesztettem, mert nem a VII. hadtest volt állásban. És mégis, mindig ezeknek vérét áldozni, égbekiáltó. A mögöttes országban még a legrémesebb áloban sem sejtik, hogy mily szörnyűséges küzdelmekben kell itt helytállanunk.» (723. old.) «...már is látom 39-eseimet (debrecenieket) rohamozni és vad kézitusában az ellenséget kidobni és a magaslatot megszállani. Ezek az én dicső magyarjaim! Ha itt lettek volna, tán nem lett volna ilyen nagy baj!» (743. old.) «A magyarokra nézve örök időkre hervadhatatlan dicsőség, hogy mindig olyan helyre állították, ahol a legvéresebb és legelkeseredettebb küzdelmek dúltak. Az

idegen nemzetiségű közös, Landwehr- és Landsturm-hadosztályok jöttek, majd rövid szereplés után elmentek a Karsztról; csak a magyar 17. közös és a 20. honvédhadosztályokat felejtették ott mindig, melyek eddig kilenc Ísonzócsatát végigküzde, rettenetes veszteségeket szenvedtek...»

Nem tehetjük le addig a tollat, amíg végül meg nem említjük, hogy a *szépírói elem József királyi herceg* nagy műve III. kötetében is végigvonul a leírásokon. Számtalan olyan részlet olvashatunk a könyvben, amelyeket a San Martino-i szederfáról írt József királyi herceg: «Szegény fa! Mily rémségeket beszélhetnél te el, mily borzasztó időköt láttál csendesen haldokolva, vértől, tüztől, kétségbeeséstől, nyomortúságtól, jajveszékeltéstől, halálhörgéstől környezve állottál itt és sárguló lombodon keresztül gőz, füst és mérges gázok kuzodtak tova... Az én 46-osaimnak fája, megcirógatom sebfojda törzsét szeretettel, számtalan itt elesett hős bajtársamra gondolva...» A következő sorok is megrázók, de minket, magyarokat, szívünket, lelkünket főlemelők: «Conan Doyle és más híres írók, állítólag, az ellenséges főhadiszálláson voltak, hogy az olaszoknak dicsőséges bevonulását Triesztbe megnézhessek és leírassák. És most, Istennek és szeretett hőseimnek legyen hála, — az olasz hullamezőket, a haldoklók jajveszékeltését, a becület mezején elesett százazreket, akiknek anyjuk, feleségük és gyermekeik az olaszok szép hónapban sírnak keservesen — énekelhetik meg... Kikürtölhetik széles e világon az olaszok hősiességét... Megénekelhetik az olasz tüzértésnek örületes tűzorkánját... Mindent megénekelhetnek a legcsodásabb költészettel; az olaszok összes bámulatos tetteit, melyeket saját szemükkel láttak; kiszínezhetik, magasztalhatják, hiszen igazat, valót láttak és írnak akkor. Dehát — mi mindegy, hogyha lelkes, hűséges fiaim maréknyi csapatának hősiességén megtörik, megsemmisülve meghiusul? — Dicsőítsék csak a valóban hős támadókat; ezáltal a Karsztnak védelmezőit dicsőítik mindenekfölött! És ezt valóban megérdemlik az én hőseim.»

József királyi herceg művének III. kötetét nemcsak azoknak ajánljuk figyelmébe, akik a Karszton 1916-ban vívott véres csaták hű leírását tanulmányozni és ennek alapján ismereteiket bővíteni szándékoznak, hanem mindazoknak is, akik egy kitűnő tollal megírt mű szépségeit élvezni óhajtják. Köszönjük a királyi hercegnek, hogy a magyar nemzetet új művével megajándékozta.

Gabányi János tábornok.

Horváth János : A középkori magyar vers ritmusa. (Berlin, 1928. Voggenreiter kiadása.) *Couvier*-re, a nagynevű francia természettudósra és paleontológusra gondolok, aki a maga idejében egyetlenegy ásatag csontból helyreállított és meghatározott egy ősvilági állatot. Horváth János is maradványokból, romlott szövegű emlékekből határozza meg középkori verselésünk mivoltát, valósággal paleoritmikát és paleometrikát teremt. A dolog története ugyanis az, hogy a magyar verselésben idők folyamán több gyakorlat fejlődött. Az egyik az eredeti, nemzeti versé, mely lényegében ma is változatlan, ősi hagyomány (bár valóját elméletben ma sem ismerjük tökéletesen); a másik az idegen formáké, melyek máshonnan kerültek hozzánk s az ősi formákkal erős küzdelmet folytatva kivívták honosságukat; de mint más jövevények is (települők, szavak, szokások) a magyar földön minden külfölditől eltérő magyar sajtáságokat fejlesztettek (magyar jambus, magyar trocheus). A magyar versidom elméletét — némi előzetes kísérletek után: Pálóczi Horváth Ádám, Csokonai, Fogarasi János — Arany állapította meg az élő népdallam útmutatására támaszkodva; ezt rendszeres, tudományos verstanná Négyesy László képezte ki, ezenkívül pedig az idegen formák történetét írta meg. Úgy látszott, hogy a magyar ritmuselmélet s a verstörténet ekképen teljesen le van zárva s legfeljebb részletkérdésekben támadhatnak pótlások és kiegészítések. Legrégibb versemlékeink mivoltát azonban sem Arany verstana, sem a jövevényversek története nem magyarázta meg. Akik velük foglalkoztak, általában darabos, rossz verseknek ítélték, akár a nemzeti és népi eredet szerint vizsgálták, akár a középletin formákkal vetették össze; általában nem tartották érdemesnek velük foglalkozni.

Verstörténeti kérdéssé váltak ezek

az elmélet számkivetettjei, mikor e százdad elején Gábor Ignác előbb egy rövidebb tanulmányban, majd egész könyvben (1908) nemcsak a régi emlékek teljes verstani megfejtését hirdette, hanem teljesen új, a magyar ritmust maradéktalanul megmagyarázó elméletet is fedezett föl. Ez a fölfedezés pedig az ó-germán Eddák ritmusának magyar ősi ritmussá való átkeresztelése volt. Nem módszeres, oknyomozó és történeti kutatás útján jutott erre a fölfedezésre, hanem ötletszerű ráeszmélés útján. Körülbelül úgy tett, mint néhai Rajnis József, aki a római költészetet tartva a poézis netovábbjának, a görög-római mértéket ráhúzta a magyar nyelvre, s diadallal kimutatta, hogy még közmondásaink is (itt-ott egy kis igazítással) Horatius módjára, perdülnek. Gábor Ignác a fölfedezők makacs-ságával a maga ötletét minden titkot nyitó kulcsnak nyilvánította s nagyon haragudott, ha másnak más volt a véleménye. De tudjuk a tudományok történetéből, hogy a tévedéseknek is nagy értékük lehet. Így Gábornak is elvitatathatatlan érdeme, hogy felszólalásaival hovatovább terjedelmes vitát idézett föl, mintegy kikényszerítette a kérdéssel való foglalkozást, a megoldás keresését s legrégebb versemlékeink ritmusformáinak meghatározását. A legtöbb hozzászóló a Gábor-féle elméletnek csak egy-egy részletével foglalkozott, inkább csak vitába szállt szerzőjével, semmint a kérdés alapját vizsgálta s így nem is vihette dülőre a dolgot.

Ekkor Horváth János, aki már előbb a legsúlyosabb érvekkel cáfolta az ó-germán jelmezű ősi magyar ritmust, félrehárítván minden elméletet és magyarázatot, legelején kezdte a kérdés megvizsgálását. Azzal a «tényisztelettel», melyben mesterének, a tudós Aranynak egyik legragyogóbb erényét látja (tudományos névvel *pozitivizmus*), nekifog minden előzetes elméleti elfogultságtól menten a jelenségek pontos leírásához; nem *javit*, nem *helyesbít* rajtuk semmit (rekonstruált szöveggel nem volna jogunk operálni», 57. l.); aztán csoportosítja őket, amint kevés kivétellel a Régi Magyar Költők Tárának I. kötetében, Horváth Cyrill kiadásában találhatók. Ezután következik a magyarázat, mely abban áll, hogy (mint Riedl Frigyes szerette mondani) valatva az adatokat, önmagukat beszélgeti. Jellemző szigorú módszerességére, hogy a nyilvánvaló hibákat, szövegromlásokat se mellőzi, sőt igen gyű-